

IJTIMOYIY TARMOQLAR VA TIL MADANIYATI

Sabirova Risolat Rasulbek qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

e-mail: risolatsabirova339@gmail.com

tel.: 970911661

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarning til madaniyatiga ta'siri, raqamli muloqot sharoitida nutq me'yorlarining o'zgarishi, savodxonlik, qisqartma va aralash til hodisalari, internet etiketasi hamda davlat tilining raqamli makondagi nufuzini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar muloqotni tezlashtirishi, fikr almashish imkoniyatlarini kengaytirishi bilan birga, adabiy til me'yorlariga befarqlik, imlo xatolari, qo'pol muomala, asossiz axborot tarqatish va tilning soddalashuvi kabi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Maqolada O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqidagi qonunchiligi, o'zbek tilini rivojlantirishga oid davlat siyosati, UNESCOning media va axborot savodxonligi haqidagi yondashuvlari asosida ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyatini oshirishning ilmiy-amaliy yo'llari yoritiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, til madaniyati, nutq madaniyati, davlat tili, raqamli muloqot, internet etiketi, savodxonlik, media savodxonlik, o'zbek tili.

SOCIAL NETWORKS AND LANGUAGE CULTURE

Abstract. This article analyzes the impact of social networks on language culture, changes in speech norms in digital communication, literacy, abbreviations, code-mixing,

internet etiquette, and the status of the state language in the digital space. Social networks accelerate communication and expand opportunities for exchanging ideas, but they also create problems such as indifference to literary language norms, spelling mistakes, rude communication, dissemination of unverified information, and simplification of language. Based on Uzbekistan's state language legislation, state policy on the development of the Uzbek language, and UNESCO's approaches to media and information literacy, the article discusses scientific and practical ways to improve language culture on social media.

Keywords: social networks, language culture, speech culture, state language, digital communication, internet etiquette, literacy, media literacy, Uzbek language.

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ И КУЛЬТУРА ЯЗЫКА

Аннотация. В статье анализируется влияние социальных сетей на культуру языка, изменение речевых норм в условиях цифровой коммуникации, грамотность, сокращения, смешение языков, интернет-этикет и повышение статуса государственного языка в цифровом пространстве. Социальные сети ускоряют коммуникацию и расширяют возможности обмена мнениями, однако вместе с этим порождают такие проблемы, как безразличие к нормам литературного языка, орфографические ошибки, грубая коммуникация, распространение непроверенной информации и упрощение языка. На основе законодательства Узбекистана о государственном языке, государственной политики по развитию узбекского языка

и подходов UNESCO к медийной и информационной грамотности раскрываются научно-практические пути повышения культуры языка в социальных сетях.

Ключевые слова: социальные сети, культура языка, культура речи, государственный язык, цифровая коммуникация, интернет-этикет, грамотность, медиаграмотность, узбекский язык.

Kirish. XXI asrda ijtimoiy tarmoqlar insonlar o'rtasidagi muloqotning eng faol maydonlaridan biriga aylandi. Avvallari og'zaki suhbat, maktub, gazeta, radio va televidenie orqali amalga oshgan axborot almashinuvi bugun Telegram, Facebook, Instagram, YouTube, TikTok, X va boshqa raqamli platformalar orqali tezkor, ommaviy va ko'p yo'nalishli shaklga ega bo'ldi. Bu jarayon til madaniyatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda har bir foydalanuvchi axborot iste'molchisi bo'lish bilan birga, matn, izoh, munosabat, video va audio kontent yaratuvchisiga ham aylanadi. Bunday sharoitda til me'yorlariga rioya qilish, fikrni aniq ifodalash, adabiy til qoidalarini saqlash, o'zaro hurmat va muloqot madaniyatiga amal qilish jamiyatning umumiy madaniy saviyasini ko'rsatadigan muhim mezonga aylanmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda til shaxsiy imij, milliy madaniyat, axborot ishonchliligi, jamoatchilik fikri va ijtimoiy munosabatlarni shakllantiruvchi kuchli omildir. Shu sababli raqamli makonda til madaniyatini rivojlantirish davlat tili nufuzini oshirish, yoshlar savodxonligini mustahkamlash va sog'lom axborot muhitini yaratish bilan uzviy bog'liqdir.

Asosiy qism. Til madaniyati insonning fikrni adabiy me'yorlarga muvofiq, aniq, tushunarli, mantiqli va odob doirasida ifodalash qobiliyatini bildiradi. Nutq madaniyati

og'zaki va yozma nutqda grammatik, leksik, uslubiy, imloviy va axloqiy me'yorlarga rioya qilishni talab qiladi. Ijtimoiy tarmoqlar bu jarayonni murakkablashtirdi, chunki unda rasmiy va norasmiy uslub, og'zaki va yozma nutq, adabiy til va so'zlashuv tili bir maydonda qorishib ketadi [5; 6]. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi huquqiy maqomi "Davlat tili haqida"gi Qonun bilan belgilangan. Qonunda o'zbek tilining O'zbekiston Respublikasi hududida davlat tili sifatida amal qilishining huquqiy asoslari mustahkamlangan [1]. Bu qoida davlat tili nufuzi faqat rasmiy hujjatlar yoki ta'lim tizimida emas, balki raqamli muloqot makonida ham hurmat qilinishi kerakligini anglatadi.

Ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyati bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchisi — imlo va punktuatsiya me'yorlariga rioya qilish. Ikkinchisi — fikrni aniq va mantiqli ifodalash. Uchinchisi — suhbatdoshga hurmat bilan munosabatda bo'lish. To'rtinchisi — asossiz, haqoratli yoki kamsituvchi so'zlardan qochish. Beshinchisi — milliy tilning adabiy boyligini saqlagan holda zamonaviy axborot almashuvga moslashishdir [5; 6]. Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy jihati shundaki, ular tilning qo'llanish doirasini kengaytiradi. Bugun o'zbek tilida bloglar, ilmiy-ommabop sahifalar, ta'lim kanallari, podkastlar, elektron lug'atlar, video darslar va turli raqamli kontentlar ko'paymoqda. Bu holat davlat tilining raqamli makondagi ishtirokini kuchaytiradi. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini oshirishga qaratilgan davlat siyosati raqamli platformalarda ham adabiy, savodli va zamonaviy o'zbek tilidan foydalanishni talab qiladi [2].

Ijtimoiy tarmoqlar tilni ommalashtirish bilan birga, unda ayrim salbiy hodisalarni ham kuchaytiradi. Eng ko'p uchraydigan muammolardan biri imlo xatolarining ko'payishidir. Tez yozish, avtomatik tuzatish funksiyalariga haddan tashqari tayanish, lotin va kirill yozuvlarini aralashtirish, talaffuzga qarab yozish, tinish belgilarini e'tiborsiz qoldirish yozma nutq saviyasiga ta'sir qiladi. Masalan, “bo'ldi” o'rniga “boldi”, “qilyapman” o'rniga “qivomman”, “shunday” o'rniga “shunaqa” shakllarining rasmiy yoki yarim rasmiy matnlarda ishlatilishi adabiy me'yor susayishiga olib keladi [5; 6].

Yana bir muammo — kod almashinuvi va aralash til hodisasidir. Ijtimoiy tarmoqlarda o'zbekcha matn ichida ruscha, inglizcha yoki boshqa tillardagi so'zlar ko'p ishlatiladi. Bunday hodisa tabiiy til aloqasi natijasi bo'lishi mumkin, lekin me'yordan oshganda o'zbekcha fikrlash va ifodalash imkoniyatlarini toraytiradi. Masalan, “meetingga bordim”, “deadline yaqin”, “postni share qiling”, “comment yozing” kabi aralash shakllar yoshlar nutqida tez-tez uchraydi. Zarur terminlarni izohlab, ularning o'zbekcha muqobillarini faol qo'llash til madaniyatini saqlashga xizmat qiladi [7; 10; 11].

2020–2030-yillarda o'zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish konsepsiyasida davlat tilini rivojlantirish, uning jamiyat hayotidagi o'rnini mustahkamlash, barcha millat va elatlar tillarini rivojlantirish uchun teng imkoniyatlar yaratish, davlat tilini o'rganish uchun qulay sharoitlarni kengaytirish kabi vazifalar ko'zda tutilgan [3]. Bu konsepsiya ijtimoiy tarmoqlarda davlat tilining sifatli qo'llanishi, internet kontentining savodli bo'lishi va til siyosatining raqamli muhitga moslashishi uchun muhim asosdir.

Ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyatining pasayishiga sabab bo'ladigan omillardan biri anonimlik yoki masofaviy muloqot hissidir. Foydalanuvchi suhbatdoshni yuzma-yuz ko'rmagani uchun ayrim hollarda haqorat, kesatiq, kamsitish, qo'pol hazil yoki tajovuzkor munosabatni osonroq yozadi. Bunday holat nutq madaniyatining axloqiy tomoniga putur yetkazadi. Til madaniyati faqat grammatik to'g'rilik emas, balki inson sha'ni va qadrini hurmat qilgan holda fikr bildirish madaniyatidir. Raqamli muloqotda qisqalik va tezlik talab qilinadi. Shu sababli qisqartmalar, emoji, sticker, mem, hashtag, transliteratsiya va audioxabarlar keng tarqalgan. Bu vositalar muloqotni jonlantiradi, emotsional mazmun beradi, lekin ularning haddan tashqari ishlatilishi fikrni yuzaki, ba'zan noaniq qiladi. Ayniqsa, ilmiy, rasmiy, ta'limiy va kasbiy muloqotda bunday vositalar me'yor bilan qo'llanishi kerak [10; 11; 12].

Til madaniyati media va axborot savodxonligi bilan ham bog'liq. Ijtimoiy tarmoqlarda savodli yozish bilan birga, ishonchli manbaga tayanish, xabarni tekshirish, yolg'on axborotni tarqatmaslik va boshqalarning fikriga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lish ham muhimdir. Media va axborot savodxonligi tanqidiy fikrlash, axborotni baholash, dezinformatsiyani ajratish va raqamli muhitda mas'uliyatli ishtirok etish bilan bog'liq kompetensiya sifatida talqin qilinadi [8; 9]. Ijtimoiy tarmoqlarda kontent yaratuvchilarning til madaniyatiga ta'siri juda katta. Bloggerlar, jurnalistlar, o'qituvchilar, davlat idoralari matbuot xizmatlari, reklama agentliklari va mashhur sahifalar millionlab foydalanuvchilarning nutq uslubiga bevosita yoki bilvosita ta'sir qiladi. Shu sababli ommaviy sahifalarda savodli, mantiqli, madaniyatli va adabiy me'yorlarga mos matnlar berilishi umumiy til muhitining sog'lomlashuviga xizmat qiladi [8; 9].

Ijtimoiy tarmoqlarda tilning soddalashuvi ikki xil baholanishi mumkin. Bir tomondan, oddiy, tushunarli, xalqchil tilda yozish axborotni keng ommaga yetkazishda foydali. Ikkinchi tomondan, haddan tashqari soddalashtirish adabiy til imkoniyatlarini toraytiradi, murakkab fikrni ifodalash qobiliyatini pasaytiradi. Ilmiy, huquqiy, tibbiy, iqtisodiy yoki ma'naviy mavzularda juda sodda va noaniq tildan foydalanish noto'g'ri tushunishlarga sabab bo'lishi mumkin. Til madaniyatini saqlashda ta'lim tizimining o'rni muhimdir. Maktab, kollej, texnikum va oliy ta'lim muassasalarida o'quvchi-talabalarga faqat imlo qoidalarini o'rgatish yetarli emas. Ularga ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli yozish, rasmiy va norasmiy uslubni farqlash, izoh yozish odobi, tanqid bildirish madaniyati, dalilga tayanish, matnni qisqa va aniq tuzish, yolg'on xabarni ajratish kabi amaliy ko'nikmalar berilishi kerak [6; 8].

Ijtimoiy tarmoqlarda davlat idoralari, ta'lim muassasalari va ommaviy axborot vositalari sahifalarining tili namuna bo'lishi kerak. Rasmiy sahifalarda imlo, uslub, termin, tarjima va muloqot odobi xatolari ko'p uchrasa, bu keng jamoatchilikka salbiy ta'sir qiladi. Aksincha, ravon, sodda, savodli va hurmatli uslub davlat tilining nufuzini oshiradi. Davlat tilini rivojlantirish departamenti faoliyati ham davlat tili siyosatini institutsional jihatdan qo'llab-quvvatlashga qaratilgan choralardan biridir [4]. Ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyatini oshirish uchun terminologik aniqlik ham zarur. Raqamli texnologiyalar, iqtisodiyot, tibbiyot, ta'lim, huquq va boshqaruv sohalarida yangi tushunchalar paydo bo'lmoqda. Ularning o'zbekcha muqobillarini ishlab chiqish, ommalashtirish va izchil qo'llash kerak. Aks holda bir tushuncha turli sahifalarda turlicha beriladi, bu esa ilmiy va kasbiy muloqotda chalkashlik tug'diradi [7].

Til madaniyatining yana bir muhim ko'rsatkichi — tanqid madaniyatidir. Ijtimoiy tarmoqlar fuqarolarga o'z fikrini erkin bildirish imkonini beradi. Biroq tanqid haqorat, shaxsiyatga tegish, masxara yoki kamsitishga aylanmasligi kerak. Madaniyatli tanqid muammoni ko'rsatadi, dalil keltiradi, yechim taklif qiladi va inson qadrini saqlaydi. Bu jihat jamiyatda sog'lom muloqot muhitini shakllantiradi [5; 8]. O'zbek tilining raqamli makondagi rivoji texnologik imkoniyatlarga ham bog'liq. Imlo tekshiruvchi dasturlar, elektron lug'atlar, nutqni matnga aylantirish tizimlari, tarjima platformalari, til korpuslari va sun'iy intellekt vositalari o'zbek tilida sifatli ishlashi kerak. Bunday vositalar foydalanuvchilar savodxonligini qo'llab-quvvatlaydi. Biroq texnologiya til madaniyatini avtomatik ravishda hal qilib bermaydi; u foydalanuvchining bilim va mas'uliyati bilan uyg'unlashgandagina samarali bo'ladi [3; 7]. Ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar tilining o'ziga xosligi alohida tahlilga loyiq. Yoshlar yangilikka tez moslashadi, mem, trend, qisqartma va chet til elementlarini faol ishlatadi. Bu jarayon tilning tabiiy yangilanish belgisi ham bo'lishi mumkin. Lekin yoshlar nutqida adabiy til, milliy iboralar, maqollar, boy sinonimik imkoniyatlar va uslubiy sezgirlik susayib ketsa, bu umumiy til madaniyatiga salbiy ta'sir qiladi. Shu sababli yoshlar auditoriyasi uchun qiziqarli, zamonaviy, lekin adabiy me'yorlarga mos o'zbekcha kontentni ko'paytirish zarur [10; 11; 12].

Ijtimoiy tarmoqlar til madaniyatini pasaytiruvchi emas, aksincha, uni rivojlantiruvchi maydonga aylanishi ham mumkin. Buning uchun platformalarda savodli kontent, o'zbekcha ilmiy-ommabop sahifalar, til bo'yicha qisqa videodarslar, imlo bo'yicha interaktiv loyihalar, elektron lug'atlar, adabiy til targ'iboti, madaniyatli bahs maydonlari va yoshlar uchun kreativ til loyihalarini ko'paytirish lozim. Tilni faqat taqiq

va tanbeh orqali emas, jozibali, foydali va zamonaviy kontent orqali ham rivojlantirish mumkin [2; 3; 8].

Xulosa. Ijtimoiy tarmoqlar til madaniyatiga kuchli ta'sir ko'rsatayotgan zamonaviy muloqot maydonidir. Ular o'zbek tilining qo'llanish doirasini kengaytiradi, yangi ifoda shakllarini yaratadi, axborot almashinuvini tezlashtiradi. Shu bilan birga, imlo xatolari, aralash til, qo'pol muomala, qisqa va yuzaki fikrlash, yolg'on axborotni tarqatish kabi muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Til madaniyati faqat savodli yozish emas. U fikrni aniq ifodalash, suhbatdoshni hurmat qilish, adabiy til me'yorlariga rioya etish, axborotga mas'uliyat bilan yondashish va raqamli makonda milliy til nufuzini saqlashni ham qamrab oladi. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlardagi til madaniyati ta'lim, huquq, axborot savodxonligi va ma'naviy tarbiya bilan birgalikda rivojlantirilishi kerak. O'zbekistonning davlat tili haqidagi qonunchiligi, o'zbek tilini rivojlantirish konsepsiyasi va raqamli axborot muhitidagi global tendensiyalar ijtimoiy tarmoqlarda til madaniyatini oshirish zarurligini ko'rsatadi. Davlat idoralari, ta'lim muassasalari, OAV, blogerlar, otanonalar va yoshlar bu jarayonda birgalikda mas'uldir. Ijtimoiy tarmoqlarda o'zbek tili zamonaviy, faol, kreativ va raqobatbardosh bo'lishi kerak. Buning uchun savodli yozish, aniq fikrlash, madaniyatli muloqot, terminologik izchillik va media savodxonlikni kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Olib borilgan tadqiqot natijakari asosida quyidagi **taklif va tavsiyalar** bildiriladi:

- maktab va oliy ta'limda "raqamli nutq madaniyati" bo'yicha amaliy mashg'ulotlar joriy etilib, o'quvchilarga ijtimoiy tarmoqlarda savodli yozish, madaniyatli izoh qoldirish va ishonchli manbani ajratish ko'nikmalari o'rgatilishi kerak;

- davlat idoralari, ta'lim muassasalari va OAV sahifalari uchun adabiy til, imlo, termin va internet etiketi bo'yicha yagona uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq;
- o'zbek tilidagi elektron lug'atlar, imlo tekshirgichlar, terminologik bazalar va AI asosidagi til vositalarini rivojlantirish raqamli savodxonlikni oshirishga xizmat qiladi;
- blogerlar va kontent yaratuvchilar uchun media savodxonlik, faktcheking, davlat tili me'yorlari va muloqot madaniyati bo'yicha qisqa treninglar tashkil etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni. – 1989-yil 21-oktabr; yangi tahriri 1995-yil 21-dekabr // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – 2019-yil 21-oktabr, PF-5850-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – 2020-yil 20-oktabr, PF-6084-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat tilini rivojlantirish departamenti to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori. – 2019-yil 12-dekabr, 984-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

5. Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
6. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
7. Ҳожиев А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002.
8. UNESCO. Media and Information Literacy and Digital Competencies. – Paris: UNESCO, 2025.
9. UNESCO. Communication and Information: Data, Facts and Figures. – Paris: UNESCO, 2025.
10. Crystal D. Language and the Internet. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
11. Baron N.S. Always On: Language in an Online and Mobile World. – Oxford: Oxford University Press, 2008.
12. Tagg C. Exploring Digital Communication: Language in Action. – London; New York: Routledge, 2015.